

Mis on "FAKTIDE kontroll"?

In this section, we will talk about what fact-checking and fake news are in relation to investigative journalism, and where to look for reliable information.

Lühidalt öeldes on faktikontroll viis, kuidas kontrollida vastuvõetava, toodetava või avaldatava teksti, lause, väite, pildi, kaadri, klipi või muu meediasisu õigsust.

Faktikontroll ja võltsuudised seoses uuriva ajakirjandusega

Faktikontroll kui ajakirjandusliku kirjutamise vorm viitab väidete ja retoorika täpsuse ja tõepärasuse hindamisele, samuti viiruslike lugude ja kuulujuttude ümberlükkamisele. Faktikontroll on aruandekohustusliku ajakirjanduse vorm, kuna avaldusi teevad tavaliselt poliitikas, valitsuses või muudel võimsatel ametikohtadel olevad inimesed, kes vastutavad oma sõnade ja tegude eest. Faktikontrolliks on vaja originaallikaid, põhjalikku uurimistööd ja kvaliteetseid andmeid.

Vaata

Fact Checking: A Primer, Jane Elizabeth
American Press Institute, September 2017.

CRAP test (*Currency, reliability, authority and purpose / point of view*) *- valuuta, usaldusväarsus, autoriteet ja eesmärk/vaade*

CRAP test on viis allika hindamiseks järgmiste kriteeriumide alusel: valuuta, usaldusväarsus, autoriteet ja eesmärk/vaatepunkt. Allpool on mõned küsimused, mis aitavad teil mõelda, kuidas iga kriteeriumi mõõta.

DO YOUR RESOURCES PASS THE C.R.A.P. TEST?

	0 Points	1 Point	2 points	3 points
CURRENCY	☐ No updates shown	☐ Updates shown but long past	☐ Updates shown ☐ Slightly dated	☐ Regular, current updates
RELIABILITY	☐ Inaccurate information ☐ Incomplete information	☐ Amateur ☐ Borrows from other sources ☐ No citations ☐ No links to other resources	☐ Passed some editorial control ☐ Largely borrows from other sources ☐ Some citations ☐ Some links to reliable resources	☐ Scholarly ☐ Original ☐ Bibliography or citations provided ☐ Links to and from other reliable resources
AUTHORITY	☐ No author ☐ No publisher	☐ Author or group author ☐ No credentials ☐ No publisher ☐ No organizational support	☐ Author or group author ☐ Publisher or organizational support	☐ Expert author or expert group of authors Credentials provided ☐ Reputable publisher or organization
PURPOSE	☐ Unfairly biased* ☐ Holds an agenda	☐ Some bias* ☐ More opinion than fact ☐ Unbalanced to a fault	☐ Small biases* ☐ Shows some balance	☐ Largely unbiased* ☐ No clear agenda ☐ May be balanced with multiple viewpoints

• Your judgements in each of the categories are merely guidelines; ultimately, you have to take the whole into consideration.

• *Bias is in everything we read. Your job is to determine how much the bias influences the piece.

Valuuta

- Kui värske teave on?
- Kui hiljuti on veebisaiti uuendatud?
- Kas see on teie teema jaoks piisavalt aktuaalne?

Töökindlus

- Millist teavet ressursis sisaldab?
- Kas ressursi sisu on eelkõige arvamus? Kas see on tasakaalus?
- Kas looja pakub andmete või tsitaatide jaoks viiteid või allikaid?

Asutus

- Kes on looja või autor?
- Mis on volikirjad?
- Kes on väljaandja või sponsor?
- Kas nad on hea mainega?
- Mis huvi on väljaandjal (kui üldse) selle teabe vastu?
- Kas veebisaidil on reklaame?

Eesmärk/vaatepunkt

- Kas see on fakt või arvamus?
- Kas see on erapoolik?
- Kas looja/autor üritab sulle midagi müüa?

Faktikontroll

On mõned tüüpilised küsimused, mis võivad ajakirjanikke hulluks ajada, kuid võivad olla kasulikud loo, selle tausta ja fakti kriitilisel hindamisel. Samad küsimused, mida võite endalt esitada teatud väidete esitamisel, veendumaks, et need faktid on tõesed ja hästi põhjendatud:

- Kuidas tõestate sõprust/seotust kahe inimese vahel?
- Kuidas saab öelda, et teatud sündmused juhtusid inimeste/rühmade/institutsioonide vahelise „sõpruse/sidemete” tõttu?
- Kuidas tõestate, et keegi on valitsusele/asutusele lähedane?
- Kuidas tõestate, et teatud olukord, juhtum on "spetsiifiline" ja seeläbi korrupsioon, klientuur, sidemed, lobitöö jne? Kas saate näidata, et see konkreetne juhtum või olukord on teiste juhtumitega võrreldes spetsiifiline?

Serbia uuriva ajakirjanduse keskuse käsiraamat teeb järgmise järelduse:

„Parim vastus kõigile eelnimetatud küsimustele on alati / tõestus. Tõendid on eelkõige dokumendid. Faktikontrollija on kõige õnnelikum ametlike ehk asjassepuutuvate riigiasutuste dokumentide hankimisel, kuigi ta võtab neid vahel ka soolaga. Tõestused on ka teave avalike ja eraettevõtete kohta, heli- ja videomaterjalid (intervjuud, ära kirjad, kohtumaterjalid), fotod, telefoninumbrid, aadressiraamatud, veebilehtede trükiekraanid, Google Maps ja nii edasi.”